

TÜRKİYE'DE ORTA PALEOLİTİK DÖNEMİN GENEL GÖRÜNÜMÜ I

Türkiye'de *Moustérien* döneme ait yerleşimler açıkavada ve mağaralarda olmuştur ve bu coğrafyada çok zengin bir orta Paleolitiğin varlığından söz edilebilir. Sitlerin büyük çoğunluğu su kaynakları ve hammadde yataklarına yakın alanlarda bulunmaktadır. Kaletepe Deresi 3 dışındaki diğer açık hava siteleri erozyon ya da insan aktiviteleri nedeniyle oldukça tahrip olmuşlardır.

Kaletepe Deresi 3, 2000 yılında Ludowic Slimak'ın yönettiği bir ekip tarafından Kaletepe Neolitik atölyelerini çevreleyen Paleolitik yerleşimlerin potansiyelini belirlemeye yönelik bir amaç çerçevesinde saptanmıştır.

Kaletepe Deresi 3, Kapadokya'da (Orta Anadolu), Göllü Dağ'ın doğu yamaçları üzerinde bir çatakta bulunmaktadır. Göllü Dağ, *kalko-alkalin* bir volkandır. Bu volkanın püskürmesi, Paleolitik ve daha sonra da Neolitik insanların hammadde olarak kullandıkları obsidiyeni oluşturan çok sayıdaki dış püskürüğü üretmiştir.

Kaletepe Deresi 3'de 2001 yılında başlayan, takip eden yıllar süresince de devam eden kazılar, birbirlerine 15 metre mesafede olan Aşağı ve Yukarı Kesit olarak adlandırılan iki açmada gerçekleşmiştir

Kazılar, otuz metre kare kadar bir yüzey üzerinde 8 metre kalınlığında, Alt ve Orta Paleolitik'e bağlanan 19 arkeolojik seviyeyi içeren bir katlaşımın gün ışığına çıkmasına olanak sağlamıştır. Orta Paleolitik ilk 4 seviyede açığa çıkmıştır. 160 ile 180 bin yılları arasına tarihlenen R1-R6 tefralarının stratigrafik olarak üstünde bulunan ilk iki seviye bu periyotdan daha gençtir. I. seviyede *levallois* yongalamasının varlığı ve birkaç kenar kazıyıcı gözlemlenmiştir. II. seviye stratigrafik olarak R1-R6'nın altında bulunmaktadır ve 180 bin yıldan daha eskidir. Bu seviye, üstteki silsileden daha önemli yerleşimler verir ve birçok işlem zincirinin birarada bulunmasıyla nitelenir.

Anadolu'da Orta Paleolitik izleri stratigrafik bütünlüğü içinde barındıran birçok mağara bulunmaktadır.

Hatay'da Samandağ İlçesi'ndeki dağ yamaçları üzerinde bulunan Tıkalı ve Merdivenli ile Roma Dönemi'nde Titus Kanalı'nın yapımı sırasında oldukça tahrip olmuş olan Kanal mağaralarının *Moustérien* endüstrileri görece daha iyi incelenmiştir.

Bu mağaraların *Moustérien* endüstrileri ; düzeltili parçaların azlığı, *levallois* uçların zenginliği, çekirdek ve taşmalıkların boyutları ve *Charentien*'in olmayışı ile Karain'in *Moustérien* endüstrilerinden farklıdır. Karain'dekilerin aksine olan bu nitelikler onları Levant *Moustérien* 'ine daha yaklaştırıyor gibi görünmektedir.

Karain Mağarası, Anadolu'daki Orta Paleolitik'in en uzun katlaşımını içermektedir. Anadolu'da, *Néanderthal* insana ait iskelet ve diş kalıntıları veren tek mağara Karain'dir. Bir mağaralar kompleksini oluşturan Karain, Akdeniz Bölgesi'nde Yağca Köyü'nün yakınlarında, Antalya'nın 31 km. kuzeybatısında bulunmaktadır. Mağara, Kretase Dönemi kalkerlerinden oluşmuş olan Katran Dağı içinde, dağ oluşumları sırasında yükselmiş bulunan Anti-Toros zincirinin yamaçlarında açılmıştır. Karain Mağarası, deniz yükselmelerinin kalıntısı olan geniş bir traverten ovasına hakim konumdadır. Ovadan 150 m., deniz seviyesinden ise 430-450 m. yüksekliktedir.

Karain kompleksini oluşturan gözler, genellikle geniştir. Kalsitik oluşumlarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Kolaylık olması için her göze harflerle özel adlar verilmiştir. Günümüze kadar gerçekleştirilen kazılarla Orta Paleolitik döneme ait zengin buluntu topluluğu E ve B gözlerinden elde edilmiştir.

Kompleksin dolgularının her gözde aynı kalınlıkta olmadığı görülür. Termoluminesans (TL) ve Elektron Spin Rezonans (ESR) tarihlendirme yöntemleriyle elde edilen sonuçlara göre G.Ö. 60 bin-160 bin yılları arasında gelişen en uzun katlaşımı veren ve uzun ölçekli kültürel değişimleri görmemize olanak sağlayan en kalın dolgu E Gözü'ndedir.

Karain'in Pleistosen'de ayrıcalıklı bir çevrede ve yerleşim için elverişli bir coğrafyada bulunması *Néanderthal* insanı buraya çekmiş ve uzun süreli yerleşimlere neden olmuştur.

Jeolojik ünite I.1'den (5.arkeolojik seviye) III.2'nin tabanına kadar uzanan silsile, en azından belirgin bir ısınma evresinin yaşanmış olduğu önemli bir *Moustérien* endüstriyi içerir. "Karain tip" olarak adlandırılan *Moustérien*, *linéal* ve *récurrent levallois* yongalamanın ve

çok sayıdaki düzeltili aletin varlığı ile Zagros buluntularına yakınlık gösterir. Alt tipleri çok çeşitlilik gösteren kenar kazıyıcılar, aletler içindeki en baskın gruptur. Diğerlerine göre daha ender olan iki yüzden işlenmiş kenar kazıyıcılar, özenli bir şekilde işlenmişlerdir. Uçlar çok yoğun olarak bulunurlar. Çontuklu, dişlemeli, taş delgi ve diskler endüstri yelpazesini oluşturan diğer parçalardır. “Karain tip *Moustérien*” grupta, özellikle disklerin zenginliği dikkat çekmektedir.

Hammadde çeşitliliği çok belirgindir. Büyük *levallois* yongalar ve hazırlanmış aletler uzak kökenli olan kaliteli çakmaktaşlarından ; aletlerin büyük bir kısmı ile yongalamanın mağara içinde yapılmış olduğunu kanıtlayan üretim artıkları ise yerel radyolaritten üretilmiştir.

Yontmataş endüstri grubu içinde yaprak biçimli parça gibi ender bulunan aletler Balkanlarla olan ilişkileri yansıtır. Yongalama modelleri ise Zagrosla olan ilişkileri kurmaya olanak verir. Buna karşın Karain endüstrisi ile Levant endüstrileri arasındaki ilişkiler belirgin değildir.

“Karain tip *Moustérien*” in altında bulunan ve kullanılan teknik yöntemlerin köklü bir şekilde değiştiği gözlemlenen III.3 ve III.4 jeolojik ünitelerinde *levallois* teknik kaybolmuştur. *Charentien* karakterler ise oldukça baskın hale gelmiştir. Bu grup, yeniden ısınan ve nemli bir evrede gelişmiştir. Hammadde olarak yine yerel radyolaritler kullanılmıştır. Bu evre süresince, aletlerin mağarada üretildiklerini ve yoğun olarak kullanıldıklarını kanıtlayan rötüş artıklarının bolluğu gözlemlenmektedir. Alet topluluğu, basamak pulcuklu düzeltilelerle şekillendirilmiş basit, yöneşen ve yatay kenar kazıyıcılardan oluşur.

III.5 - IV.5 jeolojik üniteleri, artık *levallois* tekniğin uygulanmadığı, dişlemeli *Proto-charentien* buluntular vermiştir. Bu topluluk yine, karstik etkinliğin kuvvetli işlediği ve nemin arttığı bir evrede gelişmiştir. Bu evrede yongalama, üst seviyelerdekine oranla oldukça iridir. Alet grubu genellikle dişlemelilerden oluşur.

E Gözü'nün Orta Paleolitik katlaşımı, rastlantısal, düzensiz yongalı bir topluluktan, oldukça hazırlık gösteren yongalı bir teknolojik topluluğa geçişi yansıtmaması açısından oldukça önem taşımaktadır.

Karain E'deki *Charentien* endüstri genel görünümüyle Levant'ın bilinen *Moustérien* gruplarından belirgin bir şekilde ayrılmaktadır.

Karain B Gözü'nde ise, E Gözü'ne oranla oldukça sınırlı bir alanda kazı yapılmasına rağmen, P IV ve P XI. jeolojik üniteler arasında Orta Paleolitiğin çeşitli kültürel aşamalarının varlığı netleşmiştir. P IV- P VII jeolojik ünitelerine ait buluntular, "Karain tip *Moustérien*" geleneğin varlığını ortaya koymuştur. Buluntular arasında; disk ve *levallois* çekirdekler, kenar kazıyıcılar, erken aşamalarda uzun ve basık *Moustérien* uçlar yer almaktadır.

B Gözü'nün P VIII- P XI. jeolojik üniteleri ise şekilsiz çekirdekler ile düzeltisiz yongalardan oluşan Orta Paleolitiğin eski bir kültürel aşamasını içerir. P IX ve P X. ünitelerde ender olarak uç (*levallois* olan ya da olmayan), kenar kazıyıcı ve düzeltili yongalar saptanmıştır.

Karain Mağarası'nın önünde bulunan fosil gölün çevresinde *Moustérien*'e bağlanan birçok açık hava siti gün ışığına çıkarılmıştır. Karain insanları belki de, av etkinliklerini gerçekleştirmek ya da aletlerini üretecekleri hammadde kaynaklarına yakın alanlarda kamp kurmak amacıyla, geçici sürelerle bu alanlarda konaklamışlardır. Sığırtmaç Beleni olarak adlandırılan bir hammadde kaynağı ve işlik yeri ile ovanın kuzey-batısında Kovanlık Köyü yakınlarındaki, "Karain tip *Moustérien*" bir endüstriyi veren Arpaburnu Tepesi sitinin gün ışığına çıkarılması ; yine Karain'de Orta Paleolitik'e ait zengin fauna içinde gergedan ve su aygırı gibi büyük memeli kemiklerinin varlığı bu durumu doğrular görünmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

S. L. Kuhn, "Paleolithic Archaeology in Turkey", *Evolutionary Anthropology* 11, (2002) 198-210.

L. Slimak- S. Kuhn- N. Balkan-Atlı- D. Binder- M. Grenet- B. Dinçer, "Kaletepe Deresi 3: de l'Acheuléen au Moustérien en Anatolie Centrale". *Anatolia Antiqua* XV (2007) 257-273.

Yalçınkaya. I., Özçelik, "Karain Mağarası'nın Kültürel ve Çevresel Verileri Işığında Anadolu Orta Paleolitik'inin Değerlendirilmesi", *Adalya* XV (2012) :1-12